

celou republiku, která je nad síly jednotlivce, musíme nutně přiznat, že práce tohoto rozsahu, zejména pokud nejsou ještě dílčí monografické práce, má své plně opodstatněné.

Klímovova práce bohatě fundovaná literaturou a prameny s důkladným poznámkovým aparátém i přes uvedené nedostatky je práce objevná, přinášející nové poznatky a pohledy, ukazující cestu k detailnímu zpracování tohoto období. Jest si přát, aby Klímovo průkopnické dílo našlo dost následovatelů, kteří by dále prohloubili naše vědomosti o tomto tak významném období českých dějin.

Bedřich Čerešňák

P o z n á m k y

¹ V poslední době se touto otázkou zabývali: M. Jaroš, K problému studia procesu t. zv. původní akumulace v našich dějinách, ČSČH IV, 1956, 447—462. — J. Janáček, K článku Miroslava Jaroše o procesu t. zv. původní akumulace v našich dějinách, ČSČH IV, 1956, 642—644. — J. Válka, K otázce projevů původní akumulace kapitálu v Čechách a na Moravě v 16. stol. Sb. FF BU, V, 1956 Č 3, 103—122, A. Míka, České rybníkářství a problém počátků původní akumulace v českých zemích, ČSČH II, 1954, 262—271, O. Janeček, Povstání nevolníků v českých zemích r. 1775, Praha 1954.

² Viz práci B. Šindeláře, K otázce zběhlých poddaných u nás, ČSPS 1949, 163—175, 214—227.

³ Dosud knihu recensovali: F. Mainuš, Nová mysl 1956, č. 6, str. 632—636; J. Válka, ČMM 1956, č. 3—4, str. 397—398; J. Polišenský, Dějepis ve škole 1956, č. 6, str. 277—281; M. Myška, Slezský sborník 1956, č. 1, str. 134—138; F. Jordán, Věda a život 1956, č. 8, str. 381—382; B. Šindelář, ČSČH 1957, str. 158—168; J. Růžička, Historie a musejnictví 1956, č. 4, str. 315—322; A. Śpiesz, HC 1956, č. 3, str. 429—430; J. Černý, Filos. čas. 1956, č. 5, str. 779—781; J. Kubát, Obrana lidu, 28. 4. 1956; V. Prucha, Sov. věda — polit. ekon. 1956, č. 4, str. 544—547.

Jakobiner und Sansculotten. Beiträge zur Geschichte der französischen Revolutionsregierung 1793—1794. Herausgegeben von Walter Markov. Berlin, Rittler & Loening, 1956. XXXIX + 235 stran.

V NDR vyšel nedávno zajímavý sborník dvanácti příspěvků, věnovaných problematice vztahu jakobínů a sansculottů za revoluce diktatury ve Francii v letech 1793—1794. Na zpracování tohoto sborníku se podíleli historikové několika států. Tři historikové francouzští (Albert Soboul, Georges Lefebvre, Michel Vendre), dva angličtí (Richard Ch. Cobb, George Rude), dále dva západoněmečtí (Erich Loos, Martin Göhring) a konečně dva východoněmečtí badatelé (Walter Markov a Werner Krauss). Autoři se liší od sebe často velmi vyhraněně jak světovým názorem, tak i metodicky. Ničméně však mají přece jen něco, co je navzájem přitahuje a sbližuje: a tím je přání pracovat družně na společném problému velkého vědeckého významu a dosahu. K jeho řešení přistoupili badatelé tří velkých západoevropských národů věcně a čestně, s poctivou snahou hledat pravdu. Sborník se skládá jednak z příspěvků, které již vyšly tiskem v dřívějších letech při jiné příležitosti v zahraničních časopisech a publikacích (těch je většina), jednak z dosud netištěných článků (a těch je menšina). Je škoda, že příslušné bibliografické údaje o tom, zda články již dříve vyšly a kde, najdeme jen s obtížemi a značně rozetlité pod čarou v Markovově úvodní studii ke sborníku, ačkoli mnohem jednodušší a hlavně účelnější bylo: uvést tento údaj vždy pod čarou u příslušného příspěvku samého.

Nejí bez zajímavosti, že většina autorů sborníku patří k francouzské vědecké společnosti Société des études robespierristes, založené r. 1907 známým pokrokovým historikem Albertem Mathiezem.

Lipský profesor Walter Markov vybral ze západoevropské marxistické i nemarxistické produkce posledních let řadu nejzávažnějších příspěvků věnovaných většinou otázkám z období jakobínské diktatury, které pak v německém znění seřadil do sborníku. Markov předeslal pak publikaci úvod, který svou materiálovou fundovaností a důkladností (úvod má totiž také obsáhlý kritický aparát pod čarou!) vyniká nad obvyklý formát běžných úvodů a tvoří tak vlastně samostatnou — třináctou studii sborníku, patřící k nejobsažnějším v celé knize.

Sborník uvádějí dva příspěvky mající vzhledem k ústřednímu tematiku danému nadpisem pouze okrajový charakter. To se týká článku W. Krausse z Lipska a příspěvku E. Loose z Kolína nad Rýnem. Krauss má snahu na rozdíl od dosavadního bádání ukázat, že pro vznik Montesquieuova proslulého díla Esprit des lois byl rozhodující r. 1734, kdy abbé Dubos vydal spis, kterým se pokoušel ospravedlnovat tehdejší francouzský absolutismus; Dubosův spis vzbudil prý Montesquieuův odpor a podnítl jej k sepsání výše

zmíněného slavného spisu. Loos opět upozorňuje ve svém příspěvku na význam a působení francouzského moralisty a kritika společnosti 18. stol. Ch. P. Duclose, jehož některé spisy skýtají cenné informace ze života společnosti v předrevoluční Francii.

Opravdu cenným přínosem ve sborníku je studie známého francouzského marxisty *Alberta Soboula* o třídách a třídním boji za francouzské revoluce; je německým překladem článku z theoretického časopisu *La Pensée*, 1954, Nr. 53, str. 39—62. Tato studie patří k nejzávažnějším příspěvkům našeho sborníku. Vyniká přes některé menší nedostatky pronikavým pohledem do neobyčejně složitého a protikladného vývoje v rozložení třídních sil za revoluce, zejména pak v období jakobínské diktatury. Autor ukazuje, že v tehdejší revoluční koalici jakobínů a sansculotů měla vedoucí postavení jakobínská střední a drobná buržoasie vedená Robespierem, odhodlaná dovést revoluci do vítězného konce. Soboul varuje před zjednodušujícím a vulgarisátorským pohledem na sansculotty, které by někteří nedočkavci rádi viděli jen jako „proletáře“. Autor naopak zdůrazňuje, že vedoucí silou v sansculotském hnutí nebyly proletářské, nýbrž maloburžoasní živly: drobní řemeslníci a malozemědělci, kteří se naopak jako drobní výrobci velmi obávali toho, aby neklesli do řad rodného se proletariátu, jehož počet nebyl v té době ještě tak velký, jak se někteří mylně domnívají. Soboul proto na jakobínské diktatuře vyzvedává a důrazně podtrhuje její buržoasní omezenost a zároveň odmítá přehnaná tvrzení o „sansculotském charakteru“ této diktatury. Neméně rozhodně zamítá i názory o domnělém „polosocialismu“ této vlády, které šířil svého času autorův zesnulý učitel A. Mathiez, jenž se ale jinak těší jeho velké a oprávněné úctě. — V této jinak skvělé Soboulově studii třeba upozornit na nevhodné používání pojmu „obchodní kapitalismus“ (*Handelskapitalismus* — *le capitalisme commercial*, ve franc. orig.) místo správného označení „obchodní kapitál“ (*das Handelskapital*, *le capital commercial*). Tento nesprávný termín se vyskytuje v práci několikrát (viz na př. str. 53, 62, 66) a něco podobného lze vytknout i při používání termínu „průmyslový kapitalismus“ (*der Industriekapitalismus*, *le capitalisme industriel* — str. 69). Při této výtce nejde o nějakou pojmovou pedanterii anebo o nějakou lehkoužalnou scholastickou hru s pojmy, avšak o zásadní věc hlubšího dosahu. Vždyť je dobře známo, jak se někteří buržoasní historikové dovedli lačně vrhnout na Sombartovu a později i na Pokrovského koncepci „obchodního kapitalismu“, která je v zásadě nesprávná, a jak si z ní dovedli vykonstruovat theoretické východisko k domnělému důkazu o „věčnosti a nepomijejícínosti“ kapitalistické soustavy. A že tyto tendence jsou mezi západoevropskými buržoasními historiky stále aktuální, o tom podává výmluvně svědectví nedávna přednáška francouzského historika pod názvem „Pour une théorie du capitalisme commercial“ proslavená v západoněmeckém městě Mohuči na mezinárodní konferenci uspořádané tam Institutem pro evropské dějiny pod heslem: *Europa. Erbe und Aufgabe*. (Přednáška, jejíž autorem je *Frédéric Mauro*, vyšla tiskem ve *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, roč. 1955, str. 117—121).

Dalším autorem zastoupeným ve sborníku je západoněmecký badatel *Martin Göhring*, který věnoval Robespierovi zajímavě načrtnutý historický medailon, mající více méně essayistický charakter; postrádáme tu kritický aparát, který jinak — s výjimkou ještě črty R. Ch. Cobba — najdeme u všech ostatních příspěvků našeho sborníku, včetně úvodu. Göhringův článek má celou řadu nedostatků vyplývajících především z autorova methodického zaměření, z jeho idealistického, netřídního pohledu na věc, z jeho přecenění úlohy osobnosti v dějinách, z buržoasního objektivismu atp. Příznačná je proto Göhringova snaha vysvětlovat běh událostí a obraty v nich z charakterových rysů hlavních osob; to jej pak nutně zavádí k nemístnému psychologování a nakonec i k nesprávným závěrům. Sotva budeme moci na př. souhlasit s jeho závěrem: „Groß stünde Robespierre da, wäre er im Mai 1794 einem Attentat zum Opfer gefallen. Als Märtyrer eines verheißungsvollen Ideals hätte er Eigang in die Geschichte gefunden“ (str. 94). My naopak jsme přesvědčeni o tom, že Robespierre nepotřeboval se stát dva měsíce před thermidorem obětí atentátu, aby se stal „velikým“, ale že i jako oběť thermidorského puče patří nesporně k největším postavám francouzské buržoasní revoluce z konce 18. stol. Podobně pochybené je zjednodušené a zploštěné vysvětlení Robespierova pádu, k němuž prý došlo pro jeho „nesmířitelnou povahu“, pro jeho „palčivé“ chování k ostatním členům jakobínského klubu, kde prý nebylo zásadních rozporů; na druhé straně zdůrazňuje autor „víli k životu“ u Robespierových odpůrců, která prý nakonec vedla k vítězství (str. 94—95). Podobných výtek by bylo možno uvést ještě celou řadu. Nicméně však přes všechny uvedené nedostatky nelze upřít našemu mohučskému historikovi — okouzlenému do značné míry sociologicky orientovanou liberálně konservativní anglosaskou historickou školou — celou řadu bystrých postřehů a podnětných srovnání (hlavně s Dantonem a Maratem), které mají co říci i marxistickému historikovi.

Lyonský badatel *Michelle Vendre* pojednává ve svém příspěvku o činnosti vojenské komise, jakož i o komisi lidové spravedlnosti v Lyonu od října do listopadu 1793, které měly za úkol potlačit tamní kontrarevoluční povstání, jež připravilo revoluční vládě vážné starosti.

Z dalších nutno upozornit na tři příspěvky známého odborníka v agrární problematice francouzské, jímž je *Georges Lefebvre*, nestor všech příspěvkatelů do našeho sborníku. Kromě Soboula je Lefebvre autorem, který má nejvíce příspěvků ve sborníku. První jeho článek se obírá významem zákona 22. prairialu (= 10. června 1794), kterým byla reorganizována činnost revolučního tribunálu (zrušení obhájců, předběžného šetření a pod.), což pak mělo za následek silné zostření revolučního teroru. Autor ukazuje v souvislosti s tímto zákonem na širší příčiny pokračujícího rozkolu v ústřední revoluční vládě, který nakonec vyústil v thermidorském kontrarevolučním puči. Další dva příspěvky ve sborníku věnuje Lefebvre známému ideologovi „spiknutí Rovných“ Gr. Babeufovi; jeden z nich přináší cenný doplněk k počátkům Babeufovy činnosti a druhý se obírá počátky vzniku jeho koncepce komunismu.

Kromě toho najdeme ve sborníku ještě další dvě samostatné práce z pera *Alberta Soboula*. V jedné pojednává autor na základě velmi mezerovitě zachovaných materiálů o činnosti pařížských sekcí za revoluce, které byly výrazným orgánem revoluční správy hlavního města. Druhý článek je věnován problému práce a zaměstnanosti lidu v rozhodujícím r. 1794. Pisatel tu poukazuje kromě jiného na to, jak stávková vlna francouzských dělníků, tovaryšů a učňů odhalila v r. 1794 revoluční vládě, jak neuvěřitelné bylo tehdy již v masách pracujícího lidu mzdové maximum zavedené v době jakobínské diktatury. Otázkou mzdového maxima a jeho významem vzhledem k převratu 9. thermidoru se znova, a to speciálně zabývá A. Soboul v dalším příspěvku, jehož spoluautorem je londýnský historik *George F. Rude*. (Rude je kromě jiného i autorem záslužné a materiálově dobře fundované studie „Les ouvriers parisiens dans la Révolution française“, *La Pensée* 1953, No. 48—49, str. 108—128; je škoda, že ji Markov do svého sborníku nezařadil, zasloužila si to.) Autoři dokazují, jak v kritickém kulminačním bodu revoluce vystoupili dělníci se mzdovými požadavky a jak tyto události přispěly v předvečer thermidorského puče k odcizení sansculotských mas od revoluční jakobínské vlády.

Konečně zbývá ještě se zmínit o stručné historické črtě pojednávající o sociálním a politickém složení pařížské revoluční armády, jejímž autorem je anglický historik *Richard C. Cobb*; v ní mezi jiným upozorňuje i na to, že revoluční armáda v Paříži, i když byla vytvořena pod dojmem a tlakem masových demonstrací z počátku září 1793, nestala se zdaleka ještě nástrojem „politicky neodvislého sansculottismu“.

V celkovém závěrečném zhodnocení třeba říci, že cena jednotlivých příspěvků ve sborníku je pochopitelně různá. Jinak tomu ani být nemůže, a to tím spíše, uvážíme-li, jak široký a hlavně různorodý kolektiv historiků je tu zastoupen. Vždyť tu najdeme pohromadě práce badatelů tří různých národů ze čtyř států, studie často s naprostou rozdílnou metodickým zaměřením (marxistické vedle nemarxistických), které však mají jednu společnou přednost, totiž společný zájem o problematiku revoluční Francie ze sklonku 18. stol. To je tím cennější, že v kapitalistických státech je poměrně málo historiků, kteří by věnovali badatelský zájem revoluční problematice.

Nejzajímavější a nejpозорuhodnější jsou ve sborníku příspěvky Soboulovy tvořící plnou třetinu z celkového počtu všech článků (je autorem 4), ve kterých se zračí jak široký autorův rozhled po materiálu, tak i schopnost vidět hlavní problémy ve správném světle. Dále pak zaslouží pozornosti práce Lefebvroy, především pak jeho stať o zákonu 22. prairialu, vynikající šíří a hloubkou znalostí příslušného materiálu.

Sborník o jakobínech a sansculottech přináší zájemcům z řad příslušných odborníků množství cenných poznatků, jejichž význam dovedl patřičně ocenit a podtrhnout ve svém hutném úvodu již vydavatel sborníku W. Markov. Jeho úsilí a zásluže o vydání této knihy třeba vyslovit uznání, a to tím spíše, že vydavatel tím sledoval uslechtilý cíl: navázat opět na dobré staré tradice mezinárodní vědecké spolupráce, obzvláště pak na již osvědčenou spolupráci francouzsko-německou. Není sporu, že tento chvályhodný počín uvítají všichni čestní badatelé bez rozdílu národnosti a politického přesvědčení, protože i tato kniha vydaná v NDR svědčí o tom, že otázka mírového soužití národů je reálná a že vědeckí pracovníci dovedou k jejímu uskutečnění a k její podpoře rovněž přispět platnou hříbnu.

Bedřich Šindelář

Jean-Pierre Aguet, *Contribution à l'histoire du mouvement ouvrier français: les grèves sous la Monarchie de Juillet (1830—1847)*. Ženeva, E. Droz, 1954, XXXV + 407 stran.

Tato práce je tištěnou doktorskou disertací o stávkovém hnutí ve Francii v době